

Всеволод Хома

ДО ВИТОКІВ МОДЕРНОЇ МОРАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ.

Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge University Press.

«Модерна моральна філософія: від Гроція до Канта» Стівена Дарвола є вагомим внеском в історію моральної філософії від періоду раннього Модерну (Гуго Гроцій і теоретики природного права) до Імануеля Канта. Маємо зазначити, що будь-яка праця подібного штибу є вельми цінною, адже текстів з історії моральної філософії менше, ніж з історії філософії загалом або з історії метафізики чи епістемології. Стівен Дарвол, шанований філософ, відомий своїми працями з моральної теорії, моральної психології, метаетики, представляє детальне дослідження ключових постатей (Гроцій, Гобс, Лок, Русо і Кант), розглядаючи те, як їхні ідеї сприяли еволюції сучасної моральної філософії. Оповідь рухається поступально, і фінальний розділ про Канта є кульмінацією та містком між моральними філософіями модерного часу й сьогодення.

Книга складається з восьми розділів¹. Вона є свідченням історико-філософської експертності Дарвола та його здатності змістовно взаємодіяти з філософською традицією. Автор віртуозно орієнтується в складній мережі філософських дискусій XVII–XVIII століть, проливаючи світло на те, як цими дискусіями були уможливлені рамки сучасної етики.

Передовсім хотілось би відзначити дві важливі, на нашу думку, риси Дарволової книги:

1) вона органічно вписується в традицію моральної філософії і добре відображає тяглість останньої.

1.1) Автор приділив чимало уваги класичному творові XIX століття – «Методам етики» Генрі Сіджвіка [Sidgwick 2011], одному з перших систематичних викладів історії моральної філософії (хоча Сіджвіку більше йдеться про критичний огляд попередників та утвердження власної нормативної позиції – утилітаризму).

© В. Хома, 2024

¹ Розділ 1. Гроцій. Розділ 2. Гобс і Пуфендорф. Розділ 3. Лок і Камберленд. Розділ 4. Спіноза, Кедворт, Шефтсбері та Ляйбніц. Розділ 5. Хатчесон і Батлер. Розділ 6. Г'юм і Сміт. Розділ 7. Британські раціоналісти і Рид. Розділ 8. Русо і Кант.

1.2) Іншим дуже важливим акцентом є звернення до статті Елізабет Енскомб² з однойменною назвою «Модерна моральна філософія» [Anscombe 1958]. Обираючи заголовок для своєї праці, Дарвол дублює назву статті Енскомб, віддаючи останній данину пошани як важливій постаті в царині його розвідок.

Але попри тяглість і пієтет Дарвол не згоден із тим, що він називає «проблемою Енскомб». Ідеться про аргумент філософині, який можна сформулювати так: починаючи з епохи Модерну, відбулася зміна парадигми у філософському розумінні моралі. Якщо філософи Античності та християнські філософи завжди спиралися на вищу силу (Бога) як на те, що уможливило моральний порядок і надає значущості факту нашого слідування певним моральним нормам і приписам (а отже – визначає те, як ми розуміємо благо і мораль), то «модерні філософи запитували переважно або ж принаймні в першу чергу про те, що вони вважали авторитетними приписами правильного розуму, і про права, обов'язки та зобов'язання, яким ці приписи розуму дали початок» [Rawls 2000: 2]. Але філософи Модерну, на думку Енскомб, роблять велику підміну, автономізуючи авторитет, що на ньому вибудовується виконання моральної норми: «...жоден практичний закон будь-якого роду не може існувати без законодавця. Отже, моральний закон може існувати лише тоді, коли він має законодавця, юрисдикція якого виходить за межі будь-якої встановленої земної сфери, навіть тієї сфери міжнародного права (*jus gentium*), яку сам Гроцій допоміг започаткувати в ранній модерний період. Енскомб дійшла висновку, що така річ, як мораль, може існувати, лише якщо вона встановлена Богом» [Darwell 2023: 2].

Натомість Дарвол намагається обстояти ту позицію, що звернення філософів Модерну до раціональності та практичного розуму (як основи раціональності й нормативності) не є хибним кроком. Власне, те, що він починає працю з аналізу постаті Гуго Гроція, – не випадковість. Адже останній (попри те, що був християнином) говорив про легітимність норм міжнародного права навіть за можливого неіснування Бога. Настанова Енскомб (як і багатьох інших філософів) геть інша та значно радикальніша: «...поняття зобов'язання й обов'язку – тобто *морального* зобов'язання й *морального* обов'язку – а також того, що є *морально* правильним і *неправильним*, і *морального* сенсу слова “належно” мають бути відкинуті, якщо це психологічно можливо; бо вони є пережитками або похідними від пережитків більш раннього розуміння етики, якого вже загалом не існує, і без нього вони лише несуть небезпеку» [Anscombe 1958: 2].

2) У «Модерній моральній філософії» Дарвол презентує себе як історика філософії. Проте, як ми зазначали вище, він також займається метаетикою³ й робить це вже давно⁴. Ці студії визначають його дослідницьку оптику в книзі, яку ми оглядаємо. Попри те, що традиційно про метаетику починають говорити після «Принципів етики» Мура (1903 р.), Дарвол, знаючи це, прагне простежити, як моральні філософи Модерну підготували сцену для подальшого розвитку цієї дисципліни:

² Для кращого розуміння контексту Енскомб див.: [Хома 2023].

³ Єдиним відомим мені наразі україномовним текстом про метаетику є оглядова стаття [Шрамко 2021].

⁴ Для кращого розуміння Дарвола як дослідника метаетики див.: [Darwall 1992].

«Головним чином я буду зосереджений на спробах філософів зрозуміти, сформулювати, захистити й обґрунтувати мораль, а також на розгляді особливих метафізичних і епістемологічних питань, які виникають у зв'язку з нею, *метаетичних* питань, як ми їх зараз називаємо. Чи існують моральні істини, і якщо так, що робить їх істинними? Яким є стосунок між метафізичною основою, що її може потребувати мораль, і тією, що необхідна природничим наукам, які почали набувати впізнаваної сучасної форми в сімнадцятому столітті?» [Darwell 2023: 2]. Такий крок та уважність вчергове, на наш погляд, характеризують Дарвола як дуже якісного фахівця. Адже його дослідницький погляд охоплює поле одразу декількох філософських дисциплін, що існують поруч із моральною філософією. У такому випадку і його історико-філософське дослідження є набагато комплекснішим, ніж вимагає цей жанр.

Книга отримала схвальні відгуки за глибину та ясність. Рецензенти відзначають здатність Дарвола пов'язувати складні теоретичні концепції з ширшими історичними контекстами, роблячи працю доступною як для студентів, так і для вчених-філософів [Hogan 2024]. Однак один з критичних закидів полягає в тому, що щільний матеріал може бути складним для читачів, ще не знайомих з предметом дискусії. Також критики зосередилися на інтерпретаційних рішеннях Дарвола. Вони стверджують, що Дарволів аналіз, попри всю ретельність, іноді відображає лише власні філософські упередження цього автора, особливо в його трактуванні Канта. Наприклад, Дарвол приділяє значну увагу моральній філософії Канта як кульмінації ранньомодерної думки, можливо, шляхом виключення альтернативних інтерпретацій або внесків інших, менш центральних постатей того ж періоду. Це зосередження на Канті може призвести до дещо телеологічного прочитання історії моральної філософії, де ранні автори розглядаються переважно як попередники кантівської етики, а не як мислителі, важливі самі по собі. Крім того, рецензенти зазначили, що книга могла б виграти від більш критичного залучення сучасної літератури про ранньомодерну філософію. Хоча Дарвол взаємодіє з величезним масивом первинних джерел, його обговорення сучасної вторинної літератури іноді обмежене. Це може створити враження, що теперішнє дослідницьке поле є більш усталеним, ніж насправді. Дійсно, ігнорування поточних дебатів і альтернативних перспектив, які могли б збагатити запропонований аналіз, навряд чи було б доречним. Ця критика мимоволі асоціюється з непоодинокими закидами на адресу деяких українських дослідників, що теж не завжди демонструють обізнаність із сучасною критичною літературою. Що ж, це, виявляється, проблема не лише українська, і значно легший доступ до цієї літератури, ніж в Україні, як бачимо, не завжди допомагає.

На завершення варто сказати, що у випадку Дарволової праці ми маємо справу фактично з двотомовиком. Другий том (ще не написаний) має розпочатися з аналізу вчень Фіхте й Гегеля. Книга Дарвола може зацікавити моральних філософів (зокрема, у контексті пошуку оригінальних аргументів у філософії Модерну та дебатів про легітимність моральної філософії як науки), істориків філософії, студентів філософських і гуманітарних факультетів, а також широке коло читачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Хома, В. (2023). Оксфордський квартет: моральна філософія після логічних позитивістів. Lipscomb, B. J. B. (2021). *The Women Are Up to Something: How Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley, and Iris Murdoch Revolutionized Ethics*. Oxford: Oxford UP. *Sententiae*, 42(2), 142-145. <https://doi.org/10.31649/sent42.02.142>
- Шрамко, Я. (2021). Основні напрямки та проблеми аналітичної метаетики. *Актуальні проблеми духовності*, (22), 9-42. <https://doi.org/10.31812/apd.v0i22.4443>
- Anscombe, G. E. M. (1958). Modern Moral Philosophy. *Philosophy*, 33(124), 1-19. <https://doi.org/10.1017/S0031819100037943>
- Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge UP. <https://doi.org/10.1017/9781139025065>
- Darwall, S., Gibbard, A., & Railton, P. (1992). Toward Fin de siècle Ethics: Some Trends. *The Philosophical Review*, 101(1), 115-189. <https://doi.org/10.2307/2185045>
- Hogan, J. D. (2024). Modern Moral Philosophy: From Grotius to Kant, by Stephen Darwall. *Teaching Philosophy*, 47(1), 119-122. <https://doi.org/10.5840/teachphil20244715>
- Rawls, J. (2000). *Lectures on the history of moral philosophy*. Cambridge: Harvard UP.
- Sidgwick H. (2011). *The Methods of Ethics*. Cambridge: Cambridge UP. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139136617>

Одержано 11.08.2024

REFERENCES

- Anscombe, G. E. M. (1958). Modern Moral Philosophy. *Philosophy*, 33(124), 1-19. <https://doi.org/10.1017/S0031819100037943>
- Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge UP. <https://doi.org/10.1017/9781139025065>
- Darwall, S., Gibbard, A., & Railton, P. (1992). Toward Fin de siècle Ethics: Some Trends. *The Philosophical Review*, 101(1), 115-189. <https://doi.org/10.2307/2185045>
- Hogan, J. D. (2024). Modern Moral Philosophy: From Grotius to Kant, by Stephen Darwall. *Teaching Philosophy*, 47(1), 119-122. <https://doi.org/10.5840/teachphil20244715>
- Khoma, V. (2023). The Oxford Quartet: Moral Philosophy After the Logical Positivists. Lipscomb, B. J. B. (2021). *The Women Are Up to Something: How Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley, and Iris Murdoch Revolutionized Ethics*. Oxford: Oxford UP. *Sententiae*, 42(2), 142-145. <https://doi.org/10.31649/sent42.02.142>
- Rawls, J. (2000). *Lectures on the history of moral philosophy*. Cambridge: Harvard UP.
- Shramko, Y. (2021). Directions and issues of analytic metaethics. *Actual Problems of Mind*, (22), 9-42. <https://doi.org/10.31812/apd.v0i22.4443>
- Sidgwick H. (2011). *The Methods of Ethics*. Cambridge: Cambridge UP. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139136617>

Received 11.08.2024

Vsevolod Khoma

To the Origins of Modern Moral Philosophy. Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge University Press.

Review of Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge University Press.

Всеволод Хома

До витоків модерної моральної філософії. Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge University Press.

Огляд книги Darwall, S. L. (2023). *Modern moral philosophy: from Grotius to Kant*. Cambridge, & New York: Cambridge University Press.

Vsevolod Khoma, Ph. D. student at the Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Всеволод Хома, аспірант філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

e-mail: mailhap25@gmail.com
